

ОЦІНЮВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИASSESSMENT ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL TEACHER
OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

У статті висвітлено актуальність проблеми організаційно-методичного оновлення оцінювальної діяльності вчителя початкових класів у Новій українській школі. Зазначено, що система оцінювання навчальних досягнень молодших школярів є важливою складовою освітнього процесу, яка має певні функції: стимулювально-мотиваційну, діагностико-корективну, навчальну, розвивальну, виховну, функції контролю та управління перебігом навчання.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури узагальнено наукові погляди щодо визначення сутності поняття «оцінювальна діяльність учителя», яка розглядається як процес, що вимагає від педагога планування та спостереження за перебігом освітньої діяльності та розвитком учнів; сприяє будівництву діалогу та зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу в тривалій перспективі. Зазначено, що оцінювальна діяльність учителя початкових класів полягає в прогнозуванні, виявленні прогалин і корегуванні навчального плану, забезпеченні ефективного розвитку пізнавальних умінь, формуванні рефлексії та позитивної самооцінки кожного школяра. Розглянуто методичні аспекти впровадження формувального та підсумкового оцінювання в освітній процес початкової школи. Наголошено, що оновлення системи оцінювання потребує розробки та активного використання дієвих прийомів та інструментів. Визначено підходи та критерії для обрання вчителем сучасного інструментарію. Схарактеризовано особливості застосування інструментів формувального оцінювання, а саме: технології портфоліо та спостереження. Акцентовано увагу на важливості систематичного використання прийомів самооцінювання та взаємооцінювання в освітньому просторі початкової школи.

Ключові слова: оцінювання, оцінювальна діяльність учителя початкових класів, формувальне та підсумкове оцінювання, інструменти оцінювання, само- та взаємооцінювання здобувачів початкової освіти.

The article highlights the relevance of the organizational and methodological problem updating the assessment activities of a primary school teacher in the New Ukrainian school. It is noted that the system of assessment educational achievements of younger schoolchildren is an important component of the educational process, which has certain functions: stimulating and motivational, diagnostic and corrective, educational, developmental, control and management function the course of educational process.

Based on the analysis of psychological and pedagogical literature scientific views on the definition of the essence of the concept of "assessment activity of a teacher" are summarized, which is concerned as a process that requires the teacher to planning and monitoring the course of educational activities and development of students; contributes to the construction of dialogue and feedback between the participants of the educational process in the long run. It is noted that meaningful assessment activity of primary school teachers arises in forecasting, identifying gaps and adjusting the curriculum, providing effective development and educational cognitive skills, formation of reflection and positive self-esteem of each student. Methodological aspects of the introduction of formative and final assessment in the educational process of primary school are concerned. It is emphasized that updating the assessment system needs development and active use of effective techniques and tools. Approaches and criteria for choosing of modern tools by a teacher are defined. Features of the use of formative assessment tools are described, namely: portfolio technologies and observation. Authors emphasize on the importance of systematic use of self-assessment techniques and mutual evaluation in the educational space of primary school.

Key words: assessment, appraisal activity of a primary school teacher, formative and final assessment, assessment tools, self and mutual assessment of primary school applicants.

УДК 373.3.091.26(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.19>

Сущенко Л.О.,

докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної
та початкової освіти
Запорізького національного
університету

Андрющенко О.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної
та початкової освіти
Запорізького національного
університету

Жолудь С.В.,

студентка II курсу кафедри дошкільної
та початкової освіти
Запорізького національного
університету

Початок третього тисячоліття в Україні ознаменовано новими соціально-економічними умовами розвитку та докорінними освітніми реформами, що викликали зміну вимог до професійної діяльності педагогів. Впровадження з 2017 року концептуальних ідей Нової української школи характеризується оновленням організаційного та методичного забезпечення освітнього процесу, зокрема контрольно-оцінювальної діяльності вчителя початкових класів.

Оцінювання навчальних досягнень молодших школярів є важливою складовою освітнього процесу, що виконує такі функції, як: стимулювально-мотиваційна, діагностико-коригувальна,

навчальна, розвивальна, виховна, функції контролю та управління перебігом навчання [7]. Виходячи з цього, Міністерством освіти і науки України рекомендовано запровадження формувального та підсумкового оцінювання, яке спрямоване на моніторинг індивідуального розвитку кожного учня, оволодіння досвідом та співвіднесення здобутків з обов'язковими / очікуваними результатами навчання, визначеними Державним стандартом початкової освіти та іншими нормативними документами відповідно [10].

Зазначимо, що ключові принципи Концепції НУШ передбачають впровадження особистісно орієнтованого та компетентісного навчання

на засадах взаємоповаги, співпраці та діалогу, що сприяють побудові довірливих відносин між учнями, педагогами та батьками. Оскільки монументально змінити національну освіту без перегляду підходів до вимірювання результатів засвоєння знань, умінь і навичок школярів молодшого віку неможливо, актуальною є проблема визначення сутності та змісту оцінювальної діяльності вчителя в Новій українській початковій школі.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій доводить, що питанню оцінювання досягнень школярів присвячено багато наукових праць, зокрема роботи Р. Барро, В. Беспалька, В. Бочарнікова, Д. Гехта, С. Докінза, У. Древса, М. Єрецького, М. Лещенка, Е. Льюїса, В. Мадзігона, Т. Маррей, С. Різниченка, Л. Романишина, О. Романовського та ін. Окремі педагогічні аспекти цієї проблеми досліджували Ш. Амонашвілі, С. Близняк, К. Делікатний, В. Паламарчук, В. Полонський, П. Сікорський та ін.

Сутність та зміст формувального оцінювання, що є засобом ґрунтового аналізу індивідуальних здобутків молодших школярів, вивчали як вітчизняні (О. Барна, Н. Бібік, І. Булах, Л. Варяниця, В. Вембер, Н. Дементієвська, О. Локшина, Н. Морзе, О. Онопрієнко, О. Полякова, О. Пометун, О. Савченко, А. Степанова-Камиш, О. Фідкевич та ін.), так і зарубіжні дослідники (П. Блек, Б. Блум, Д. Вільям, Г. Голуб, Б. Коуві, Р. Марцано, Ф. Перрен, М. Пінська, І. Фішман, Л. Фоміна, Дж. Хатті, Р. Шакірова та ін.).

Проте аналіз науково-методичної літератури та педагогічної практики засвідчив наявність проблеми щодо свідомого та ефективного використання вчителями контрольно-оцінювальних знань та умінь в освітньому процесі початкової школи.

Мета статті: розкрити сутність оцінювальної діяльності учителя, висвітлити особливості впровадження дієвих інструментів оцінювання в Новій українській початковій школі.

Насамперед зазначимо, що в численних наукових дослідженнях оцінювання розглядається як процес взаємодії між педагогом та учнем, під час якого вимірюють кількісні результати освітньої діяльності, що є показником ступеня досягнення цілей. Так, О. Ляшенко, Т. Лукіна, Л. Ващенко, П. Полянський, Ю. Жук та ін. трактують оцінювання навчальних здобутків учнів як процес, що «визначає рівень успішності та містить два компоненти: оцінювання, хід якого відбувається на всіх етапах навчання, і бал, який фіксує підсумки перевірки знань, умінь, навичок» [9, с. 70–71]. Дослідниця С. Луців вважає оцінювання «процесом встановлення рівня навчальних досягнень учня в опануванні змістом предмета відповідно до вимог чинних навчальних програм. Його результатом є педагогічна оцінка, яка відображається в оцінювальних судженнях і висновках учителя вербально або в балах» [6].

Отже, процес оцінювання є складним і багатограним педагогічним явищем, що має забезпечити вирішення таких завдань:

- продемонструвати учням, яким чином вони досягли мети заняття;
- мотивувати здобувачів освіти до навчання й отримання сучасних знань;
- виявити рівень здібностей школярів;
- визначити за результатами найкращих;
- з'ясувати, чи є необхідність у додатковому навчанні;
- поставити оцінки кожному учневі [4, с. 215].

Для нашого дослідження важливими є наукові погляди щодо визначення поняття «оцінювальна діяльність учителя». Зокрема, нам імпонують положення, розроблені П. Блеком і В. Вільямом, у яких оцінювальна діяльність педагога характеризується як процес планування та спостереження за перебігом освітньої діяльності й розвитком учнів, ознайомлення їх з цілями та критеріями навчання, встановлення зворотного зв'язку, надання конструктивних рекомендацій у разі виникнення певних труднощів. На думку авторів, необхідно враховувати емоційний вплив на школярів, формувати позитивну мотивацію, впевненість і самостійність для досягнення вищих результатів. Дії вчителя мають бути спрямовані на всебічне оцінювання та вчасне інформування учнів стосовно їх здобутків [1].

Слід зауважити, що модернізація оцінювальної діяльності в Новій українській початковій школі відбувається, зокрема, на підставі переходу учнів на позицію суб'єкта здобуття власної освіти. Це призводить до змін у розумінні ролі вчителя: замість використання тактики диктату та опіки, постійного контролю та перевірки (авторитарний підхід) вона передбачає зорієнтованість на розвиток активності самих учнів, необхідності побудови довірливих партнерських відносин з дітьми.

З огляду на це, влучним є тлумачення оцінювальної діяльності вчителя як такої, що сприяє будуванню діалогу та зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу в тривалій перспективі.

Важливі підходи до системи оцінювання навчальних здобутків молодших школярів у своїй праці висвітлила О. Онопрієнко, яка, наголосила, що:

- знання, уміння та навички учнів підлягають аналізу та оцінюванню педагогом на підсумковому етапі;
- рівнева диференціація школярів має ґрунтуватися на результатах індивідуальної діагностики розвитку кожного учня;
- важливим є врахування чинників впливу на ефективність навчання, формування адекватної самооцінки дитини щодо власної роботи;
- застосування безбального та формувального оцінювання;

– сприяння формуванню мотивації, самостійності, навчально-пізнавальної активності шляхом рейтингового підходу [8].

Таким чином, оцінювальна діяльність учителя початкових класів полягає в прогнозуванні, своєчасному виявленні недоліків та корегуванні навчального плану, забезпеченні ефективного розвитку навчально-пізнавальних умінь та формуванні позитивної самооцінки кожного школяра.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1–4 класів» від 13 липня 2021 р., отримання та аналіз даних про досягнення молодших школярів здійснюються в процесі формувального та підсумкового оцінювання.

Формувальне оцінювання за своєю суттю є постійним джерелом відомостей про перебіг навчання через зворотний зв'язок, який забезпечує школярам аналіз власної освітньої діяльності; передбачає систематичне спостереження вчителя за динамікою індивідуального розвитку учня. Таким чином, формувальне оцінювання підтримує процес навчання та допомагає молодшим школярам усвідомлено та ефективно вчитися [7].

Саме тому цілком поділяємо позицію О. Фідкевич, що оцінювальна діяльність учителя при формувальному підході має складатися зі спланованих послідовних дій, а саме:

- формулювання чітких і зрозумілих освітніх цілей для дітей;
- визначення критеріїв оцінювання, які обов'язково узгоджуються з учнями;
- проведення доцільної рефлексії, забезпечення ефективного зворотного зв'язку;
- сприяння активній участі школярів у навчально-пізнавальному процесі;
- корегування освітньої діяльності задля покращення результатів [13, с. 12].

З огляду на вищезазначене, впровадження формувального оцінювання в освітній процес початкової школи забезпечує: діагностику успішності на кожному етапі навчання; вчасне виявлення та корекцію прогалин у формуванні предметних і ключових компетентностей; розвиток рефлексії, підвищення рівня мотивації до освітнього процесу, досягнення максимально можливих результатів відповідно до індивідуальних потреб розвитку кожної дитини.

Підсумкове оцінювання в Новій українській школі розглядається як процес, метою якого є оцінення якості знань та умінь учнів відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти; узагальнення та підведення результатів у межах розділу або циклу навчальних тем освітнього процесу.

Варто зазначити, що впровадження в освітній процес оновленої оцінювальної системи, дотримання ролі сучасного вчителя-модератора

потребує розробки та використання дієвих прийомів та інструментів оцінювання.

Значний внесок у вивчення цього питання зробила О. Онопрієнко, яка зосереджувала увагу на створенні інструментарію оцінювання, керуючись таксономією навчальних цілей Б. Блума та метою й відповідними їй обов'язковими / очікуваними результатами до системи уроків. Виходячи з досліджень автора, таксономія цілей охоплює шість ієрархічно взаємопов'язаних навчальних процесів: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез та оцінювання. Вчена уточнює, що зазначені розумові дії вміщують у собі стимули до діяльності, які притаманні інструментам вимірювання результатів учня за:

– процесами нижчого порядку – пригадування та просте відтворення вивченого по пам'яті («перекажи», «назви» та ін.); усвідомлення його суті («проілюструй», «добери» та ін.); відтворення алгоритму дій у навчальних ситуаціях («знайди значення», «визнач» тощо);

– процесами вищого порядку – творче застосування освітнього досвіду в життєвих ситуаціях («вияви відмінності», «класифікуй», «створи» та ін.); оцінювання поняття чи явища («надай оцінку», «перевір» тощо) [8].

Вагомою, на наш погляд, є думка українських авторів І. Булах, М. Мруги та ін. про обрання вчителем того чи іншого інструменту оцінювання. Серед критеріїв, що впливають на вибір, дослідники визначають такі: валідність (відповідність здобутків меті та вимогам навчання); надійність (незалежність результатів від випадкових чинників); об'єктивність (мінімізування впливу суб'єктивних факторів); точність (врахування похибки в обчисленні) [2, с. 13].

Особливої уваги потребують методи, прийоми, інструменти формувального оцінювання, що створюють цілісну картину розвитку дитини та є підставою для ґрунтовного аналізу індивідуальних відмінностей дітей та їхніх здібностей, які виявляються під час навчання. Так, О. Фідкевич однією з таких інструментів вбачає технологію портфоліо як «колекцію робіт учня, що демонструє його процес у навчанні та докладені ним зусилля за певний період здобуття освіти» [13, с. 51]. Для ефективного впровадження цієї технології дослідниця рекомендує вчителю дотримуватись наступних положень: орієнтація на запити кожного учня індивідуально; створення ситуації успіху; самостійність школяра в систематизації власних навчальних здобутків та укладанні портфоліо; фасилітативна роль учителя.

Дещо схожим до попередньої технології формувального оцінювання є педагогічне спостереження. Як запевняє Н. Вайдич, винятковість цього методу полягає в неупередженій систематичній фіксації явищ, що здійснюється за допомогою накопичення, класифікації даних (записів, фото та відеозйомки) задля майбутнього узагальнення та встановлення закономірностей [3, с. 2].

Як уже зазначалося, концепція початкової освіти зосереджена на різносторонньому особистісному розвитку школярів через опанування ними ключових і предметних компетентностей. Щоб цей процес був успішним, надзвичайно важливим є формування в учнів ініціативності, відповідальності, уміння самостійно оцінювати свою діяльність і діяльність однокласників, аргументувати та відстоювати власні думки під час роботи в команді. Такий підхід потребує від учителя обов'язкового використання прийомів само- та взаємооцінювання, що сприятиме формуванню позитивної самооцінки та усвідомленню кожним учнем його ролі в процесі навчання [11].

Так, поняття «самооцінювання» О. Савченко трактує як оцінювання суб'єктом самого себе, своїх здобутків і перспектив, порівняно із поставленою метою. Формування умінь самооцінювання можливе за процесу, що «має системний характер і забезпечує взаємозв'язок мотиваційного, процесуального і вольового компонентів уміння вчитися. Це передбачає: 1) усвідомлення дітьми мети діяльності; 2) формування потреби якісно виконувати й перевіряти будь-яке навчальне завдання; 3) використання спеціальних прийомів самоконтролю та самооцінки» [12, с. 1].

Доречним з цього приводу є переконання І. Дунець, яка, опрацьовуючи досвід сучасних педагогів у втіленні формувального підходу, відзначає, що самооцінюванню має передувати така ж діяльність щодо робіт однокласників. За таких умов взаємооцінювання задовольняє усвідомлення цілей і критеріїв успішного аналізу досягнень. Дослідниця виокремлює такі особливості оцінювальної діяльності вчителя в застосуванні інструментів взаємооцінювання:

- забезпечення розуміння школярами взаємооцінювання як партнерської взаємодії, що спрямована на підтримку один одного, а не на зіставлення своїх результатів з іншими;
- націлювання на дотримання визначених критеріїв під час проведення взаємного оцінювання;
- підтримка доброзичливої атмосфери в класі шляхом вираження поваги, коректного висловлювання коментарів тощо [5].

Отже, серед інструментів формувального та підсумкового оцінювання кожен з них є ефективним за умови доцільного й правильного використання в освітньому процесі. При наявності достатньої кількості інструментів само- та взаємооцінювання в педагога залишається можливість втілення творчих ідей: розроблення власних інструментів або модифікація вже існуючих.

Висновки. Оцінювальна діяльність учителя початкових класів згідно з вимогами сучасного суспільства і Нової української школи – це процес систематичного планування та спостереження за перебігом навчання та розвитку учня / учениці,

який характеризується одержанням зворотної інформації про хід освітньої діяльності, кількісним вимірюванням здобутків, що свідчать про стан досягнення обов'язкових / очікуваних результатів, встановлених Державним стандартом початкової освіти. Застосування технології портфоліо, методу спостереження, прийомів само-, взаємооцінювання сприяють розвитку навчальної самостійності, осмисленню молодшими школярами загальних та індивідуальних освітніх цілей, а також власному об'єктивному баченню стану сформованості ключових і предметних компетентностей.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної теми, а відкриває можливість для подальших пошуків, зокрема щодо конструювання власного інструментарію формувального оцінювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Black P. Inside the Black Box: Raising Standards through Classroom Assessment. Phi Delta Kappan. 1998. Vol. 80, No. 2 (October). P. 1–12.
2. Булах І. Є., Мпура М. Р. Створюємо якісний тест : навч. посіб. Київ : Майстер-клас, 2006. 160 с.
3. Вайдич Н. Педагогічне спостереження. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2021. № 2. С. 5–9.
4. Гончаров С. М., Гурін В. А. Методи та технології навчання в кредитно-трансферній системі організації навчального процесу : навч.-метод. посіб. Рівне : НУВГП, 2010. 451 с.
5. Дунець І. Р. Методи та інструменти формувального оцінювання молодших школярів у Новій українській школі. Тернопіль. 2020. URL: https://school3.com.ua/userfiles/file/dilumos_dosvidom/paradigma_2020_dunec_sayt.pdf (дата звернення: 09.07.2022).
6. Луців С. Оцінювання першокласників на уроках навчання грамоти в умовах впровадження нового змісту початкової освіти. Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2017. С. 434–440.
7. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики: інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. № 6. С. 45–57.
8. Онопрієнко О. В. Інструментарій оцінювання результатів компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів : метод. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 72 с.
9. Організаційно-методичне забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти : монографія / за заг. наук. ред. О. І. Ляшенко. Київ : Педагогічна думка, 2011. 160 с.
10. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчання учнів 1–4 класів. [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки України від 13 липня 2021 р. № 813. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf> (дата звернення: 07.07.2022).
11. Савченко О. Я. Діагностика і дидактичні умови формування у молодших школярів мотивації уміння вчитися. Український педагогічний журнал. 2015. № 1. С. 85–98.

12. Савченко О. Я. Формування у молодших школярів умінь самоконтролю і самооцінки. Початкова школа. 2015. № 4. С. 1–5.

13. Фідкевич О. Теорія і практика формувального оцінювання у 1–2 класах: закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза. 2019.